

İl sözlüğü satmasını delil göstererek onun maddî kazanç için ders verdiğini iddia ederse de çok sayıda talebe yetiştirmesi bunun doğru olmadığını göstermektedir. Akfî ilimlerdeki yeteneğini keşfederek şiir, edebiyat, felsefe ve mantığa yönlendirdiği Hâzim el-Kartâcennî, on yıl derslerine devam eden İbn Uşfûr el-İşbîlî, İbn Ebû'r-Rebî, İbn Mâlik et-Tâî, İbn Müsdî, İbn Ebû'l-Ebbâr, Ebû Ca'fer el-Leblî, Ebû Ali İbn Ebû'l-Ahvas, Kâsım b. Ali es-Saffâr, İbn Saîd el-Mağribî, Ebû'l-Abbas İbnü'l-Hâc, İbn Sehl onun öğrencilerinden bazılarıdır. Şelevbîn, İşbîliyelî âlimler ve tabipler ailesi Benî Zühr ile yakın ilişki içinde olduğu gibi Muvahhid yöneticilerinden de itibar görmüş, Ebû Yûsuf el-Mansûr zamanında (1184-1199) Merakeş'te oturmuştur. Sîn ve sâd harflerini peltek olarak (şâ) telaffuz ettiği, bu sebeple düzgün konuşmadığı, fakat inşâsının ve hattının güzel olduğu, derslerinde mi-zaha yer verdiği, bunun yanında dalgınlığı konusunda bazı anekdotların anlatıldığı belirtilen Şelevbîn ayrıca kıraat, gramer ve şiire dair rivayetleriyle tanınmış, Kâsım adlı bir genç için yazdığı bazı şiirleri kaynaklarda zikredilmiştir. Süyûtî'nin *Hem'û'l-hevâmî*'i ile *el-Eşbâh ve'n-nezâ'ir*'i gibi dil ve gramer kitaplarında görüşleri zikredilmiştir.

Eserleri. 1. *Şerhu'l-Mukaddimeti'l-Cezûliyye*. Hocası Cezûlî'nin Arap gramerine dair muhtasarının şerhidir. Şelevbîn'in, daha sonra şerhine ilâvelerde bulunması onun büyük ve küçük olmak üzere iki şerh yazdığı şeklinde yorumlanmıştır. Eserin *Escorial* (nr. 36, 190), *Hizânetü'l-Karaviyyin* (nr. 1202) ve *Çorum İl Halk Kütüphanesi*'nde (nr. 2773/2) nüshaları bulunmaktadır (nşr. Türkî b. Seh v. Nizâl el-Uteybî, I-III, Riyad 1413/1992; Beyrut 1414/1993). 2. *et-Tevtî'e fi'n-naḥv (Tevtî'etü kavânini'l-Mukaddime)* (nşr. Yûsuf Ahmed el-Mutavvî, Kahire 1973). 3. *Havâşin (Ta'lik) 'alâ Şerhi Mufaşşali'z-Zemaşşeri li-Faḥriddîn er-Râzî* (Chester Beatty Ktp. [Dublin], nr. 5026). Kaynaklarda Şelevbîn'e *Ta'lik 'alâ Kitâbi Sibeveyhi (Şerhu Kitâbi Sibeveyhi)*, *el-Kavânin fi 'ilmi'l-'Arabîyye* ve *Meşveḥa* adlı eserler de nisbet edilmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

İbnü'l-Kiftî, *İnbâhü'r-ruvât*, II, 332-335; İbnü'l-Ebbâr, *et-Tekmilâ* (nşr. F. Codera), Madrid 1887, II, 658; İbn Hallikân, *Vefeyât*, III, 451-452; İbn Saîd el-Mağribî, *el-Muğrib*, II, 129-130; Ebû Abdullah Muhammed b. Abdullah b. Halîl, *İhtisârü'l-Kudhî'l-mu'allâ fi't-târîhi'l-muḥallâ* (nşr. İbrâhîm el-Ebyârî), Beyrut 1980, s. 152-154; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ'*, XXIII, 207-208; Yâfî, *Mir'âtü'l-cenân*, IV, 113-114; İbn Ferhûn, *ed-Dibâcü'l-müz-*

heb, II, 78; Süyûtî, *Buğyetü'l-uv'ât*, II, 224-225; a.m.f., *el-Eşbâh ve'n-nezâ'ir fi'n-naḥv* (nşr. Abdülâl Sâlim Mekrem), Beyrut 1406/1985, I-IX, tür.yer.; a.m.f., *Hem'û'l-hevâmî' şerhu Cem'i'l-cevâmî'* (nşr. Abdülâl Sâlim Mekrem), Küveyt 1400/1980, I-VI, tür.yer.; Makkarî, *Nefḥü't-ṭîb*, III, 490-491, ayrıca bk. tür.yer.; *Keşfü'z-zunûn*, I, 508; II, 1428, 1774, 1800; Brockelmann, *GAL*, I, 376; *Suppl.*, I, 541-542; M. D. Radriguez Gómez, "Abû Ali al-Şalawbin", *Homenaje a la Profesora Elena Pezzi*, Granada 1992, s. 97-104; M. Fierro, "al-Şalawbin", *El'* (Fr.), IX, 265-266.

M. REŞİT ÖZBALIKÇI

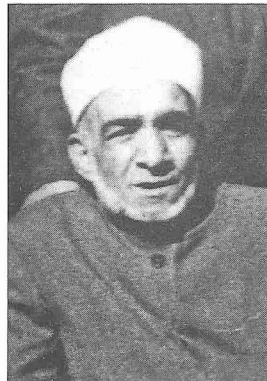
ŞELTÛT, Mahmûd

(محمود شلتوت)

(1893-1963)

Mısırlı âlim, Ezher şeyhi.

23 Nisan 1893'te Buhayre vilâyetinde İtâyülbârûd kasabasına bağlı Benîmansûr köyünde doğdu. İlk öğrenimini ve hâfızlığını köyünde tamamlayıp orta öğrenimine İskenderiye'de Ezher'e bağlı dinî bir okulda devam etti. Daha sonra girdiği Ezher'den 1918'de mezun oldu ve İskenderiye'de tahsil gördüğü okula hoca tayin edildi. Bu sırada din ilimleri ve Arap dili sahasındaki çalışmalarını da sürdürdü. I. Dünya Savaşı'nın ardından gazetelerde siyasal ve sosyal gelişmelerle ilgili makaleler yazıp din ve siyaseti güçlü bir fikir örgüsü içinde birleştiren mesajlar verdi. Bu suretle hem hararetili bir vatanperver hem yenilikçi bir fakih olarak tanındı. İlmî birikimi ve cesaretiyle dönemin âlimlerinin dikkatini çekti. 1927'de Ezher'in yüksek kısmına asistan tayin edildi. 1928'de Ezher şeyhi olan Muhammed Mustafa el-Merâgî kurumda kapsamlı bir ıslahata girişmek istediğinde Şeltût onun yanında yer aldı ve ıslahatçı düşüncelerini destekledi. Ancak ıslah faaliyetlerinde çeşitli engellerle karşılaşan Merâgî bir yıl sonra istifa edince Şeltût yeni Ezher şeyhi Zavâhîr ile anlaşamadı ve 17 Eylül 1931 tarihinde Ez-

Mahmûd Şeltût

her'deki görevinden uzaklaştırıldı. Gazete ve dergilerde yazdığı makalelerle düşüncelerini savunmaya devam etti. Bu sırada avukatlık yaptı, ilmî araştırmalarıyla meşgul oldu; ayrıca Hidiv Tefvîk'in oğlu Emîr Muhammed Ali'nin Nil kenarındaki Ravza adasında bulunan camisinde hatiplik görevini üstlendi. Hutbeleri halk tarafından büyük ilgiyle karşılandı. 1935 yılında Merâgî yeniden Ezher şeyhliğine getirilince Şeltût, Külliyyetü's-şerîa'nın dekanlığına tayin edildi. O güne kadar programda yer almayan mukayeseli hukuk dersini okutmaya başladı. Bu ders sayesinde öğrenciler, mezhep imamlarının görüşlerinden hangilerinin daha güçlü delillere dayandığı konusunda fikir sahibi oldular.

1938'de Hollanda'nın Lahey şehrinde toplanan Milletlerarası Mukayeseli Hukuk Kongresi'ne katılan Şeltût, "İslâm Hukukunda Hukukî ve Cezaî Sorumluluk" başlıklı tebliğinde diğer hukuk sistemlerinde ele alınmayan bazı konularda İslâm hukukunun yaklaşımını anlatarak fıkıh ilminin zenginliğini ortaya koydu. Ayrıca tebliğini Arapça okumakta ısrar edip Arapça'nın ilk defa milletlerarası bir kongrede kullanılmasını sağladı. Bu tebliğinden dolayı 1941'de Ezher Cemâatü kibârî'l-ulemâ üyeliğine seçildi ve bu kurulun en genç üyesi oldu. Şeltût genelde dinlere ve özellikle İslâm'a yapılan saldırılara cevap verilmesi, bid'atları belirleyecek esasların tesbit edilmesi, müslümanların okuduğu kitaplarda yer alan İsrâiliyat türü bilgilerin ayıklanması, Ezher şeyhliğine sorulan fetvalara verilen cevapların yayımlanması, yeni ortaya çıkan problemler konusunda dinin hükümünün araştırılıp müslümanlara duyurulması, vaaz ve irşad faaliyetlerinin yeniden düzenlenmesi gibi tekliflerde bulunduysa da bunların çoğu gerçekleşmedi. 1942 yılında Külliyyetü's-şerîa'da verdiği bir konferansla Ezher'de izlenmesi gereken ilmî siyasetin esaslarını ortaya koydu. Ders kitaplarında kullanılan dilin çok ağır, muhtevalarının gereksiz ayrıntılarla dolu olduğuna, ictihad kapısının kapalı tutulduğuna ve öğrencilerin eğitimiyle ilgili yetersizliklere dikkat çekerek arzu edilen ıslahatın henüz gerçekleşmediğini belirtti.

Ezher'in ıslah edilmesi çalışmaları yanında Şeltût'un özellikle İslâm mezhepleri arasındaki ihtilâfların en aza indirilmesi yönünde gösterdiği çabalar, Ehl-i sünnet ile Şîa arasında bir yakınlaşma sağlanması yolunda adımlar atılmasıyla sonuçlandı. 1947'de Vezir Muhammed Allûbe Paşa'nın başkanlığında Ezher şeyhinin ve Cemâatü kibârî'l-ulemâ'nın desteğiyle Ce-

mâatü't-takrîb beyne'l-mezâhibi'l-İslâmiyye adlı bir heyet ve buna bağlı Dârü't-takrîb adlı bir enstitü kuruldu. Şeltût bu girişimi yazıları ve konferanslarıyla destekledi. 1949 yılından itibaren büyük bölümü Cemâatü't-takrîb'in yayın organı *Risâletü'l-İslâm* dergisinde tefrika edilen bir tefsir yazdı. 1946'da Mecmau'l-lugati'l-Arabiyye'ye üye seçildi ve Kahire Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nde ders vermeye başladı. 1950'de Ezher'de İslâm kültürü ve araştırmaları bölümüne genel müfettiş tayin edildi. 1957'de İslâm Konferansı'na danışman, aynı yıl Ezher vekili ve 13 Ekim 1958'de Ezher şeyhi oldu. Reform çabaları sonucunda 1961'de Ezher modern bir üniversite hüviyetine kavuşturuldu; ilk defa kız öğrenciler alındı ve 1962'de Külliyyetü'l-benât açıldı. Ayrıca Cemâatü kibârî'l-ulemâ'nın yerine Şeltût'un büyük ümitler bağladığı Mecmau'l-buhûsi'l-İslâmiyye kuruldu. Ezher Fetva Komisyonu, Eğitim ve Öğretim Bakanlığı'nda Kültürel İlişkiler Yüksek Komisyonu ve Radyo Yüksek Meclisi üyelikleri yanında Sosyal İşler Bakanlığı Örf-Âdet Komisyonu ve İslâm Araştırmaları Komisyonu başkanlıkları görevlerinde de bulunan Şeltût'a 1958'de Şili, 1960'ta Cakarta ve 1961'de Fas V. Muhammed üniversiteleri fahri doktora unvanı verdi. 1960 yılında Fas Kralı V. Muhammed tarafından bir nişanla ödüllendirildi. Şeltût uzun bir hastalıktan sonra 13 Aralık 1963 tarihinde vefat etti.

İlmî çalışmaları yanında mücadeleci ve islahatçı kişiliğiyle de öne çıkan Şeltût Cemâleddîn-i Efgânî, Muhammed Abduh ve Merâgî'nin islahatçı çizgisini izlemiş, Hasan ez-Zeyyât'a göre onlardan daha başarılı olmuştur. Bunda, şartların onun lehine gelişmesinin yanı sıra İslâm birliğini sağlamak amacıyla Şîa ile Ehl-i sünnet'i birbirine yaklaştırmak için gösterdiği çabaların ve bunların halk tarafından desteklenmesinin büyük payı olmuştur. Özellikle fıkıh ve tefsir alanında değerli çalışmalar yapmış, Kur'an-ı Kerim'in ilk on cüzünü (Tevbe sûresinin 121. âyetine kadar) tefsir etmiş, tefsirinde uyguladığı belli bir mezhebe bağlı kalmayan, sûrelerin bütün olarak içerdiği genel hüküm ve amaçlara yoğunlaşan, vahyi ilmî teorilerin sınırlı kaplılarıyla izaha çalışmayan metodu çeşitli araştırmalara konu olmuştur. Fıkıh alanında geleneksel bakış açısına karşı çıkarak çağdaş problemlere cesaretle çözümler bulmaya çalışmıştır. Aydınların da ilgiyle izlediği vaaz ve irşad hizmetine özel bir önem vermiş, Mısır Radyosu'nda ilk defa sabah sohbetlerini başlatmış, özel günler-

de yaptığı konuşmaları, dergi ve gazetelerde yazdığı yazılarla görüşlerini geniş kitlelere ulaştırmıştır.

Eserleri: *Mukârenetü'l-mezâhib fi'l-fıkhi'l-İslâmî* (Ali Sâys ile birlikte, Kahire 1936); *el-Kur'an ve'l-mer'e* (Kahire 1937); *Tahdîdün-nesl fi's-şerî'ati'l-İslâmiyye* (Kahire 1937); *el-İslâm ve's-selâm* (Kahire 1937); *el-Mes'ûliyyetü'l-medeniyye ve'l-cinâ'iyye fi's-şerî'ati'l-İslâmiyye* (Kahire 1937; Ahmed Fethî Behnesî, Şeltût'un Lahey Milletlerarası Mukayeseli Hukuk Konferansı'na sunduğu bu tebliğe *Şerh ve ta'lik 'alâ risâleti'l-merhûm eş-Şeyh fi mes'ûliyyetü'l-medeniyye ve'l-cinâ'iyye fi's-şerî'ati'l-İslâmiyye* adıyla bir şerh ve ta'lik hazırlamıştır; Kahire 1407/1987); *Fıkhu'l-Kur'an ve's-Sünne: el-Kıssâs* (Kahire 1946; Kahire Üniversitesi Hukuk Fakültesi öğrencilerine verdiği konferanslardan oluşmuştur); *el-Kur'an ve'l-kıtâl* (Kahire 1948; İng. trc. R. Peters, *Jihad in Mediaeval and Modern Islam*, Leiden 1977; eser *el-İslâm ve'l-alâkâtü'd-devliyye fi's-silm ve'l-harb* adıyla da basılmıştır [Kahire 1951]); *el-İslâm ve's-siyâsetü'd-devliyye* (Kahire 1948); *Menhecü'l-Kur'an fi binâ'i'l-müctema'* (Kahire 1956); *el-İslâm ve'l-vücûdü'd-devli li'l-müslimîn* (Kahire 1958); *el-İslâm: 'Akıde ve şerî'a* (Kahire 1379/1959; Şeltût'un İslâm hukukuna dair görüşlerini yansıtan bu eseri Muharrem Tan Türkçe'ye tercüme etmiştir [İstanbul 1991, 1993]); *el-Fetâvâ, dirâse li-müşkilâti'l-müslimi'l-mu'âşır fi hayâtihi'l-yevmiyyeti'l-âmme* (Kahire 1959; Beyrut 1983); *Min tevcihâti'l-İslâm* (Kahire 1379/1959); *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Kerîm, el-Eczâ'ü'l-âşeretü'l-ülâ* (Kahire 1379/1960); *el-İslâm ve't-tekkâtül-lü'l-ictimâ'î* (Kahire 1961); *Tanzîmü'l-'alâkâti'd-devliyye fi'l-İslâm* (Kahire 1962); *Muhammed er-Resülül-l-a'zam* (Kahire 1965); *Min hedyi'l-Kur'an* (Kahire 1968); *el-Bid'a: Esbâbuhâ ve mağâr-ruhâ* (nşr. Ali Hasan Ali Abdülhamîd, Ah-sâ 1408/1988; nşr. Abdülâhir Hammâd, Beyrut 1988; eser ve makalelerinin bir listesi için bk. Midhat David Abraham, s. 171-187).

BİBLİYOGRAFYA :

Midhat David Abraham, *Mahmûd Shaltût (1893-1963), A Muslim Reformist: His Life, Works and Religious Thought*, Hartford 1976; Menî Abdülhamîd Mahmûd, *Menâhicü'l-müfessirîn*, Kahire 1978, s. 347-354; Abdülmeccid Abdüsselâm el-Muhtesib, *İtticâhâtü't-tefsîr fi'l-âşri'r-râhin*, Amman 1402/1982, s. 303-307; a.mlf., "Menhecü'l-İmâm Mahmûd Şeltût fi tefsîri'l-Kur'âni'l-Kerîm", *Mecelletü Âdâbi'l-Müstansırıyye*, XIII, Bağdad 1986, s. 431-446; M. Mehdi Allâm, *el-Mecma'iyûn fi hamsine 'âmen*, Kahire 1406/

1986, s. 340-341; Fehd b. Abdurrahman er-Rûmî, *Menhecü'l-medreseti'l-'akliyyeti'l-hadîse fi't-tefsîr*, Beyrut 1407, I, 198-201; Şüyûhu'l-Ezher (nşr. Vizâretü'l-İlâm), Kahire, ts., s. 44-45; Kate Zebiri, *Mahmûd Shaltût and Islamic Modernism*, London 1993; a.mlf., "Shaykh Mahmûd Shaltût: Between Tradition and Modernity", *Journal of Islamic Studies*, II/2, Oxford 1991, s. 210-224; M. Abdülmün'im Hafâcî – Ali Ali Subh, *el-Hareketü'l-'ilmiyye fi'l-Ezher*, Kahire 2007, s. 190-197; Abbas Mahmûd el-Akkâd, "el-Muvaffik el-muvaffak: el-İmâmü'l-muşlih Mahmûd Şeltût", *Risâletü'l-İslâm*, XIV/53-56, Kahire 1963, s. 212-217; Mahmûd eş-Şerkâvî, "Şeyhî Mahmûd Şeltût", *ME*, XXXV/6 (1964), s. 678-683; Ali Abdürrâzık, "el-Merhûm el-üstâzül-ekber eş-Şeyh Mahmûd Şeltût", *MMLA*, XIX (1965), s. 147-153; Nasr Ferîd Vâsil, "el-İmâm Mahmûd Şeltût: el-menhec, et-tecdîd, et-takrîb", *Risâletü't-takrîb*, sy. 55, Tahran 1427/2006, s. 187-224; Amira El Azhary Sombol, "Shaltût, Mahmûd", *The Oxford Encyclopedia of the Modern Islamic World* (ed. J. L. Esposito), Oxford 1995, IV, 42-43; W. Ende, "Shaltût, Mahmûd", *EI²* (İng.), IX, 260-261; Seyyid Muhammed eş-Şâhid, "Şeltût, Mahmûd", *Mv.AU*, XV, 99-105.

SEYYİD AHMED EŞ-ŞÂL

ŞEM

(الشَّم)

Koklama duyusu
(bk. DUYU).

ŞEM' u PERVÂNE

(شَمْع و پروانه)

Doğu edebiyatlarında tasavvufî aşkın anlatıldığı alegorik ve sembolik hikâyelerin ortak adı.

Geceleri ışığın çevresinde dönen pervanenin klasik Doğu şiirinde âşığı temsil ettiği ve muma (şem') âşik olduğu yaygın bir kabul olarak yer almaktadır. Pervanenin mum ışığı etrafında her seferinde ona daha yaklaşıp döndükten sonra kendini alev atıp yok etmesi sevdiğiyle yakıcı bir vuslata ermek şeklinde düşünülmüş ve bu düşünce şairler için orijinal bir ilham kaynağı olmuştur. Şem'in yanarak ışık vermesi, pervanenin de bu ışık çevresinde dönüp durması âşik ile mâşukun durumuna benzetilmiştir. Ayrıca şem' çeşitli kelimelerle oluşturduğu terkiplerde kinaye yoluyla "ay, güneş, sevgili" anlamlarının yanı sıra "ilâhî nur, mürşid-i kâmil, Kur'an, Hz. Muhammed" gibi tasavvufî mânalarda da kullanılmıştır. Kur'an'da insanlar uçuşan kelebeklere benzetildiği gibi (el-Kâriya 101/4) hadislerde de kendini ateşe atmaya çalışan pervanelere teşbih edilmiştir. Bunlar şem' u pervâne konulu şiirler